

DE HERWORDING VAN ST. CATHARINADAL TE BRED A NA DE NEDERLANDSCHE BEROERTEN 1625-1635

Summarium

Asceterium Vallis Sanctae Catharinae in Breda, ex furore iconoclastarum et perturbatione bellorum multa passum, ad interitum suum fere pervenit, quando capta urbe Bredana ab Hispanis, 1625, nova reformatio ibidem introducta est, sub auspiciis Reverendi Dni Drusii, abbatis Parchensis, et preeuntibus prepositis Van Dunne, Lemmens et Mutsaert, monasterium illud ad novam vitam resurrexit.

Het vrome Norbertinessenklooster, dat thans te Oosterhout voortbloeit, eenzaam en bescheiden, hoogbeschouwend en hoogontwikkeld, had te Breda, gedurende de Nederlandsche Beroerten, bange dagen doorgemaakt en na het orkaan dat het katholiek leven in de Vereenigde Provinciën had neergehaald, tierde het zeer gehavend voort.

Door den beeldstorm werd alles in de kleine kloosterkerk vernield en ontwijd en de uitoefening van den katholieken eeredienst onmogelijk gemaakt, vooral wanneer de bedeplaats door de protestanten was opgeëischt voor hun morgendienst. Het koorofficie der zusters werd dan gehouden in een deel van het dormitorium van het klooster.

Bij de herovering van Breda door graaf van Berlaimont, heer van Haultepenne, in 1581, en de wandadige "Spaansche Furie" welke er op volgde, werd het Oude Klooster, — zoo hiet St. Catharinadal te Breda, — een toevluchtsoord tegen de uitzinnige soldaten. Kloosterleven en kloosterslot waren alzoo buiten werking gesteld.

Bisschop Lindanus, ter navolging van bisschop Sonnius in 1571, had, in 1581, naar vermogen eene krachtdadige en zegenrijke toe-

Voor deze studie beschikten wij, nevens de algemeene gegevens over de geschiedenis van Breda in het begin der XVIIe eeuw, over eene briefwisseling nopens deze zaak, voorhanden in het archief der abdij Tongerlo (A A T): bundel: *St. Catharinadal*. Andere inlichtingen vonden we in het archief van St. Catharinadal zelf (A St C), bundel: 1600. Den tegenhanger van deze briefwisseling vermochten we niet te vinden in het archief van Park.

passing van het Concilie van Trente beoogd ¹⁾. Het mocht weinig baten. Enkele maanden later (1590) werd de stad heroverd door de Staatschen. Nu vooral zouden de katholieken het uitboeten. De priesters werden niet meer geduld, de kloosterzusters verjaagd, de begijntjes en de zusters van het Oude Klooster uitgezonderd, wien het nochtans verboden was nog nieuwe novicen aan te nemen, zoodat ze ten doode gedoemd waren ten profijte der regeering wien de goederen zouden ten goede komen. Tot overmaat van rampen teekent het Doodenboek van St. Catharinadal in de eerste jaren der XVIIIe eeuw menigvuldige sterfgevallen aan, als gevolg der pest. Het Twaalfjarig Bestand (1609-1621), al begunstigde het de katholieken in het algemeen, verhielp niets in den erbarmelijken toestand van het Norbertinessenklooster. Weldra zou de regeering als erfgenaam der goederen kunnen optreden: Mevrouw vander Stegen was de nog eenig overblijvende zuster.

Bij de inneming van Breda herleefde echter het Oude Klooster. De gebeurtenissen, langs dewelke bij de Norbertinessen de grondslagen gelegd werden, waaruit de latere bloei van het klooster ontsproot, zullen het kader vormen van deze historische bijdrage.

1. De herinlijving van St. Catharinadal bij de Orde.

Op 27 Augustus 1624, had markgraaf Ambrosius Spinola, opperbevelhebber van het Spaansche leger, het beleg opgeslagen voor de stad Breda. Reeds voorheen had de veldheer zijn lauweren behaald; ook deze stad zou dan weldra in zijne macht zijn.

Welke angst en kommer, last en ontbering St. Catharinadal onderstond gedurende het maandenlang beleg der vesting, werd niet opgeteekend, maar zonder twijfel, bij de herinnering van de onmenselijkheid der woeste soldaten van Haultepenne na het vorig beleg, mocht men zich aan het uiterste verwachten. Was dan de vrome stichting haar ondergang naderbij, van buiten uit maakte zij de belangstelling gaande.

De Jezuïten, wien reeds in 1581 de weg was gebaad tot eene stichting in Breda ¹⁾, stonden gereed bij de aanstaande inname der stad er zich te vestigen, en reeds hadden ze intusschen, gedurende

1) C. C. A. Juten & Paquay, Bisschop Lindanus in Breda, *Taxandria*, dl XXX, 1923, blz. 25-42, 122-23.

1) 3 Juli 1581. Instruction pour l'évêque Lindanus, *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique (AHEB)*, dl. X, 1871, blz. 219.

het beleg zelf, een huis betrokken in Ginneken ²⁾). Ook waren ze in onderhandeling getreden met de Aartshertogen om over de geestelijke goederen van het haast uitgestorven St. Catharinadal te mogen beschikken en zoo hun nieuwe stichting te kunnen verzekeren ³⁾). Ook bij de oratorianen was dergelijke ambitie opgekomen ⁴⁾).

Deze pogingen waren ter oore gekomen van den abt der Premonstratenzer abdij van Park, Jan Drusius. Deze was een der meest gewaardeerden van de contra-reforme in de Zuid-Nederlanden en had eene invloedrijke rol in de geestelijke en ook wel politieke kringen van het land. Zijn ijver voor de aanpassing van het Concilie van Trente en van het moderne leven bij de Orde van Premonstreit — vooral nadat de separatistische beweging der Brabantsche Orde-provincie had uitgeleefd en er toenadering was gekomen met de moeder-abdij Premonstreit — had hem een hoog gezag geschonken in de algemeene vergaderingen der Orde, waarin op dat oogenblik de nieuwe statuten in bewerking waren. Hij was ook aangesteld tot vicaris-generaal der Orde voor de Brabantsche provincie, en daartoe werd hem alle volmacht verleend uit hoofde van de moeilijke toestanden waarin de Nederlanden verkeerden. Dit ambt nam hij met veel plichtsbesef waar ⁵⁾).

In de officieele kringen, waarin prelaat Drusius thuis was, had hij wellicht vernomen van de pogingen, van Jezuïeten en anderen uitgaande, om St. Catharina in te palmen. Dit trok zijn aandacht op de verlatenheid van dit klooster. Door zijne stichting stond het onmiddellijk onder de rechtsmacht der prelaten van de moeder-abdij Premonstreit, en daarmee was alle betrekking onmogelijk sinds de Nederlandsche Beroerten. Zoo was het verband met de Orde losgeraakt. Sonnius had van de gelegenheid willen gebruik maken

2) W. J. F. Juten, Beleg van Breda, 1625, *Taxandria*, dl. VI, 1899. blz. 219.

3) Hs. Van der Maelen, blz. 334.

4) Brief van prelaat Drusius van Park aan prelaat Stalpaerts van Tongerlo, 4 febr. 1625 : AAT, *St. Cath.*, nr. 1 (oorspronkelijk) : *Nam mihi significatum est hoc monasterium per modum confiscationis applicandum presbyteris Oratorii.*

5) In een rondschrijven aan al de oversten van kloosters der Orde in Brabant, en handelende over zaken van regel en liturgie, heeft hij een heel overtuigden aanhef : *Cum impositi nobis muneris ratio requirat ut que imperat regula, que Ordinis nostri statuta prefigunt de sacris ceremoniis, que decernit Ordinarius, ea que pro monastice discipline conservatione tam generalia quam provincialia capitula sancte constituunt, omnibus adnitamur modis ut executioni mandentur et ab omnibus tam superioribus quam subditis exacte servantur, ideo...* Archief der abdij Park : *Lettres*, XVI, 25.

om deze onafhankelijke zusters onder zijne rechtsmacht te stellen. Lindanus was in dezelfde richting voortgegaan, doch beide bisschoppen hadden geen vasten voet in het klooster gekregen. Tot zelfs de stad, hoe lutheraansch soms haar bestuur ook was, had zich met de kloosteraangelegenheden van St. Catharinadal ingelaten. Prelaat Drusius, in zijn ijver voor de Orde, was thans zijn plicht bewust deze oude stichting te redden en draalde niet maatregelen te treffen, om dadelijk, bij de aanstaande inneming van Breda door Spinola, nevens het klooster te staan en dezès zelfstandigheid hoog te houden.

We vermoeden echter dat hij tusschen de kloosterlingen van zijne abdij geen geschikten persoon vindt tot dit doel. Daarom schrijft hij, op 4 Februari 1625, aan Adriaan Stalpaerts, prelaat van Tongerlo — Breda werd slechts den 2 Juni ingenomen — om dezen te vragen dat hij een zijner religieuzen, pastoor in de buurt, zou aanstellen om dadelijk, wanneer Spinola zijne intrede in de stad zou doen, ook daar aanwezig te zijn om het klooster te redden ⁶). Het schijnt dat bij die aanvraag de prelaat van Tongerlo aangedrongen heeft op de aanstelling van een proost bij de zusters, opdat deze met alle gezag en macht hun zaken zou kunnen beredderen, maar daarover kan Drusius geen beslissing nemen. "Had de bisschop van Antwerpen, Jan Malderus, niet geïnsinueerd dat een beste oplossing zou zijn dit klooster in een mannenklooster om te zetten — de kerkvoogd bepaalt niet van welke Orde? Daarover mocht nog eens ernstig nagedacht worden, meende prelaat Drusius. Men was nog altijd verstoken van berichten nopens den juiste toestand van het klooster, en misschien blijven er slechts enkele zusters over, misschien geen enkele meer, en in alle geval, als het nu waar is dat de zusters het voorrecht genieten zelf haar proost te kiezen, dan kan men haar niemand opdringen. Daarom zou Petrus van Dunne, kloosterling van Tongerlo, en door zijn prelaat voorgesteld, voorloopig over alle macht beschikken, en zoo de zaken het toelaten en hij zelf in genade is bij de zusters, gemakkelijk als proost geconfirmeerd worden" ⁷). Reeds voegt hij de schriftelijke

6) Brief van 4 Juli 1625: A A T, I. c., nr. 1: *Quamvis credere non possim, tamen opinione multorum Breda, ut etiam hesternae die nobis scripsit Marchio, videtur post aliquot septimanas capienda. Quare rogo R. T. ut memor petitionis nostrae, det alicui pastori vicino commissionem ut advigilet, et Spinola intrante, ipso etiam intret et ad monasterium nostrum se conferat ut illud salvet.*

7) Brief van 31 Maart 1625: A A T, I. c., nr. 2.

delegatie van Van Dunne bij dit schrijven ⁸⁾. Petrus van Dunne was te Breda geboren en kon alzoo wellicht langs familieleden meer invloed laten gelden. Gedurende eenigen tijd was hij kapelaan te Alphen, wat hem op de hoogte gebracht had der ingewikkelde toestanden door oorlog en geloofsquaesties geschapen. Thans was hij cellier der abdij, wat voor hem een aanbeveling was om als zakeman van het Bredasch klooster op te treden ⁹⁾.

Op 2 Juni slechts zou de onneembare stad, door hongersnood gepraamd, haar poorten openen. Van Dunne was op zijn post en werd met open armen ontvangen in het klooster, waar men het ergste vreesde. Hij vond er een groote verlatenheid. Nog één zuster van St. Catharinadal was in leven mevrouw vander Stegen, en deze was hoog bejaard. Haar stonden ter zijde twee nonnen, norbertinessen van Antwerpen ¹⁰⁾ Marie Borrekens en Joanna Otthen, die in de kloosterschool fransch onderwijs gaven aan de dochters uit den gegoeden stand ¹¹⁾. De gebouwen der proostdij waren verhuurd aan de grauwezusters, wier klooster tijdens de Haultepenne-furie was afgebrand ¹²⁾.

Het klooster zelf was in erbarmelijken staat. Herstellingen waren de vorige jaren niet aangebracht, de kerk werd den laatsten tijd

8) 2 April 1625 : A A T, l. c., nr. 3, origineel met zegel van den abt van Park, en nr. 4, afschrift : ... *hebbende daertoe vercoesen heer Peeter van Dunne, religieus des Godtshuys van Tongerloos ons voers. orders van Premonstreyt, den welcken wy hebben ghegheven als wy gheven midts desen volle macht ende authoriteyt, om (by provisie ende ter tyt toe wy anders sullen hebben geordeneert) u godtshuys te regeren, soe int gheestelyck als int werelyck, ende alles te doene, dat tot goede regeeringhe eenighsins souden moghen vereyscht worden...* (Op te merken dat de tusschen haakjes geplaatste zinsnede later onleesbaar gemaakt werd). — De machtiging werd geantidateerd : *datam commissionem ex causa posui 2 aprilis* (brief van 31 Maart 1625, l. c.).

9) Petrus van Dunne, geboren te Breda, 4 Jan. 1590, geprofest ter abdij Tongerloos, 28 Aug. 1611, circator en ziekenmeester ter abdij, kapelaan te Alphen, cellier der abdij, rector van St. Catharinadal, 1625, pastoor van Tongerloos, en later van Moergestel, 22 Dec. 1629, en van Rethie, 10 Juni 1645-60; overleden 32 April 1664. Cfr. W. van Spilbeeck, *Necrologium B. M. de Tongerloos*, blz. 79. Tongerloos, 1901.

10) Het blijkt niet welk dit klooster was: Het *Domus S. Sacramenti* werd enkele jaren later gesticht. Of geldt het soms het *St. Magdalenaklooster* waarover we zoo 'n schaarsche berichten hebben?

11) Deze school schijnt gebloeid te hebben. In 1621 was de algemeene ontvangst 2414-8-2 g.; in 1623, 2226-7-0 g. Men merke op dat het hier slechts buiten-studenten geldt. Hs. Van der Maelen, blz. 332.

12) Th. E. Van Goor, *Beschrijving der Stadt en Lande van Breda*, blz. 98. 's Gravenhage, 1744.

niet meer gebruikt, de omheiningsmuren waren bouwvallig. 't Was een gewoonte geworden voor krijgsvolk en burgers langs de tuinen hun weg te nemen tot de verdedigingswerken, en zich op het "nonnenveld" te komen oefenen; schepen werden gebouwd langs de weide van het klooster. Werd zelfs het "fratershuys" niet in beslag genomen voor het bergen der kruisbogen van de schuttersgilden¹³⁾?

De financieele toestand was even ontredde. Het klooster kon natuurlijk gemakkelijk bestaan uit de opbrengst der jufferschool, maar zonder twijfel had het beheer der goederen geleden onder de oorlogstoestanden en ook onder de zorgeloosheid van een gesalarieerden rentmeester. Gedurende de bezetting had het klooster trouwens nu en dan vee en graan moeten verkoopen of afstaan en ook zal het zijn aandeel wel gehad hebben in de schattingen door de stad opgelegd tot het uitbetalen van het krijgsvolk¹⁴⁾.

Heel ontmoedigend moet de indruk geweest zijn op Van Dunne, die op 7 Juni reeds, enkele dagen na de inneming der stad, aan zijn prelaat schrijft om hem te melden dat hij zijn zoogezegd ambt aanvaard heeft. "Over wat hij daar ontmoet heeft durft hij niets schrijven. Den toestand vindt hij heel ingewikkeld, en aan de kloosterordinatie, welke nog altijd dezelfde is als vóór het beleg der stad, durft hij het niet aan iets te veranderen buiten de kennisgeving en schikking der oversten, waarvan hij de komst binnen kort verbeidt¹⁵⁾. Enkele dagen later, 16 Juni, dringt hij opnieuw aan op de vereischte tegenwoordigheid der oversten en heel ontmoedigd zegt hij: "Ik zou wenschen dat een andere was belast geworden met wat me nu op de schouders drukt"¹⁶⁾. Op 20 Juni, wanneer hij vergeefs de komst van den abt van Park verwacht, schetst hij dezen de toestanden¹⁷⁾.

Dezen gemoedstoestand kan men zich best inbeelden. Hem was een verheven opbouwend werk toevertrouwd, en hij bevond zich voor één kloosterzuster. De twee andere zusters, al waren ze norbertinessen door haar professie, hoorden niet tot het huis, waaraan ze niet verbonden waren, en beschouwden zich in haar toestand van leeraarsters als gansch onafhankelijk. Wel is waar was men dadelijk, nu het verbod der kettersche overheid geen banden meer legde,

13) Hs. Van der Maelen, blz. 333.

14) Th. E. Van der Goor, *l. c.*, blz. 106-7.

15) Brief van van Dunne aan zijn Prelaat: AAT, *l. c.*, nr. 5, origineel.

16) *Ibidem*, nr. 8, origineel.

17) *Ibidem*, nr. 9, origineel.

overgegaan tot het aanvaarden eener postulante, maar zoo was er nog geen kloostergemeente gevormd. Ook was mevrouw Vander Stegen niet goedschiks te vinden voor veranderingen, hoe prijzenswaardig ook : haar kleine pieteitsoefeningen volstonden geheel aan de behoeften van haar devotie, zoodat ze er niet aan dacht zich den dag te bezwaren met lang breviergebed. Voornamelijk in zake beheer der goederen was ze er niet op gesteld afstand te doen. Haar vrouwelijke ijdelheid was natuurlijker wijze geveild met den zakenwereld waarin ze almachtig heerschte. Ga eens oude gewoonten breken bij een oud mensch !

Ook ter abdij Park was de gemoedsstemming veranderd onder den druk der overgekomen berichten. Hadden deze een slechten indruk verwekt over de werkzaamheid van den bestuurder ? Of had wellicht intusschen deze prelaat een anderen kandidaat gevonden voor het "proostschap" ? Zijn schrijven aan den prelaat van Tongerlo laat wat humeur blijken : "Naar Breda gaan ? Daar zie ik de noodzakelijkheid niet van in, zoolang we daar geen bevoegden en werkzamen proost hebben. Alles wat er te beredderen zou zijn kan ik werkelijk van hieruit uitdenken en zou dan door den proost moeten uitgevoerd worden zonder dat ik me de moeilijkheden en de onkosten van die verre reis op den rug haal. Ik zou er aan twifelen of uw kloosterling op de hoogte is van zoo 'n zaken. Hij kan een goed kloosterling zijn, maar hij is te eenvoudig om dien post te bekleeden. Daarom zou ik in geweten hem niet als proost mogen bekrachtigen, vooral om reden van het ernstige zielewerk en van de geslepenheid der ketters en ook opdat hij allen zou voldoen. Daar is iemand noodig, zeer geleerd en behendig, en die een stevige godsvrucht heeft — wat uw kloosterling niet ontbreekt. Laat mij nu eens weten welke de begaafdheden zijn van dengene die daar aangesteld is. De bisschop van Antwerpen vraagt dat daar een puike kloosterling geplaatst worde ; anderen drukken denzelfden wensch uit. Wat was ik te Antwerpen verwonderd wanneer ik er vernam dat uw kloosterling voor die taak te eenvoudig was, te weinig geleerd, onbruikbaar. Zeg mij eens rechtzinnig de waarheid. In die zaak zie ik, gelijk gij, slechts Jezus Christus, en naar uw antwoord zal ik handelen, en mij dadelijk met den bisschop van Antwerpen in betrekking stellen. Anderen wenschen de hervorming van dit klooster op zich te nemen, maar wanneer ik hun een programma voorhoud trekken ze terug". Verder spreekt hij er over dat zoolang de zaak niet in orde is, en vooraleer het niet beslist is dat dit klooster niet omschapen wordt in een mannenklooster, hij geen enkele postulante

wil aanvaarden welke mogelijk zich zou aanbieden met eene aanbeveling van den prins van Oranje, en dan zou de prior van Tongerlo de zaak maar in der minne moeten zoeken te regelen met het vorstenhuis ¹⁸⁾.

Te Breda was het geen geheim gebleven dat Van Dunne als proost der zusters bij den prelaat van Park minder gewenscht was. Toch had hij, op den korten tijd dat hij er verbleef, overal sympathie gewonnen en reeds zien we burgemeester en magistraat optreden om hem te mogen behouden: "Naedemale", zoo schrijven ze, "den goeden Godts gelieft heeft dese stadt te laeten coemen onder de gehoorsaemheyt van Myne Mat., sulcx dat d'occasie haar presenteert (daernaer wy lange hebben verlanght) dat onder andere het clooster van Ste. Cathalynen-dale alias het Oude Clooster, binnen deser stadt Breda, wederom sal comen in synen vorigen staet, soo ist dat wy nyet en hebben connen laeten U. Eerw. te recommandeeren den persoon van heer Peeter van Dunnen, religieux tot Tongerlo, van deser stadt van eerlycke ouders geboren ende onder de borgers seer bemint, ten eynde de selve van Dunne totte proostdye vanden voors. worde gepromoveert, waeraen ons sunderlinghe vrintschap sal geschieden die wy tot allen tyden teghend U. Eerw. naer ons vermogen sullen erkennen . . ." ¹⁹⁾.

Dit schrijven werd te Tongerlo bezorgd door F. Van der Mye, stadsgeneesheer van Breda, die in geregelde betrekking stond met de abdij. Ook in het zustersklooster is Van Dunne de man geworden, en het schijnt of men er een beroep doet op het oude voorrecht vrij den biechtvader te mogen kiezen. Prelaat Drusius durft niet doortastend optreden om zijn kandidaat op te dringen, en vraagt de zusters om kennisgeving van het indult waarop zij zich beroepen ²⁰⁾. Van Dunne ging hem opzoeken te Brussel om hem de toestand klaar uit te leggen. Nu is echter over zijn lot beslist. De abt van Tongerlo krijgt bericht dat de voorloopige rector wat te eenvoudig voorkomt, en wordt gevraagd hem een ander postje aan de hand te doen ²¹⁾.

De rector was niet onkundig gebleven van de onderhandelingen welke over zijn persoon gaande waren. Stil en nederig zet hij in-

18) Ongedateerde brief van den prelaat van Park, aan den abt van Tongerlo: A A T, I. c., nr. 10, origineel.

19) Ongedateerd, A A T, I. c., nr. 13, origineel, met stadszegel.

20) Brief van Van Dunne aan den abt van Tongerlo, 21 Juli 1625: A A T, I. c., nr. 14, origineel.

21) Brief van Drusius aan den abt van Tongerlo, 27 Juli 1625: A A T, I. c., nr. 15, origineel.

tusschen zijn arbeid voort. Hij is tot de overtuiging gekomen dat slechts door de overplanting van welgevormde elementen naar St. Catharinadal aan den toestand kan verholpen worden ²²⁾. De toekomst zou laten blijken dat hij juist gezien had ! Wanneer eindelijk een brief van zijn prelaat van Tongerlo hem verzoekt naar de abdij weer te keeren, klinkt zijn antwoord deemoedig : " Ik verwachtte mijn verandering, en binnen kort ben ik bij U " ²³⁾. Met onvaste hand had hij deze regels geschreven. Alles laat veronderstellen dat op dit oogenblik Van Dunne reeds leed aan de ziekte, de pest, die hem lange weken op zijn bed zou neerleggen, maar van dewelke hij opstond. Op 24 September is hij de genezing nabij, en leeft hij in de eenige betrachting naar zijne abdij te kunnen weerkeeren ²⁴⁾.

Prelaat Drusius had er geen gras laten over groeien. Door zijn toedoen was een zijner kloosterlingen, Leonard Lemmens ²⁵⁾, op 10 September te St. Catharinadal als proost aangesteld, en wij vermoeden dat de abt, als vicaris generaal, *ex plenitudine postestatis*, hem als proost aan de zusters heeft opgedrongen. Hij was een man, zóó de kronijk, " seer accomodabel, daer men veel goet af verwachten mocht, hadt Godt hem gelieven te bewaren in het leven ²⁶⁾.

Bij zijne zending naar Breda had de abt van Park aan den nieuwen proost een heel programma tot het bewerken der hervorming medegegeven, iets waarom Van Dunne vergeefs gesmeekt had. Hij zal echter voor dezelfde moeilijkheden gestaan hebben als zijn voorganger, en in alle geval, hem werd de tijd niet gegund door-

22) Brief van Van Dunne aan zijn prelaat, 21 Juli 1625 : A A T, I. c., nr. 14 : *De cetero judicat expedire ut prima oportunitate mittantur ad hunc conventum due bene formate virgines que cum aliquot novellis ibidem recipiendis disciplinam collapsam restaurent et prefata Vander Steghen tanquam domina presideat.*

23) Brief van Van Dunne aan zijn prelaat, 31 Juli 1625 : A A T, I. c., nr. 16, origineel : *Expectabam enim donec veniret immutatio mea. Brevi adero contratribus omnibus.*

24) Brief van dokter Vander Mye aan den prelaat van Tongerlo, 24 Sept. 1625 : A A T, I. c., nr. 18, origineel : *Gratulor sanitatem contratris vestri, et reducem, cito quidem et ante tempus. Maluit tamen spiritali obedire medico quam cedere corporali. Venit obedivit. Generosa ei indoles, corporis vires animo putat pares prestitisse morbo imminutos spiritus, et membra erumnis fatigata exigua ad minimum quiete refecisse. Speramus autem quem Deus sanum reddidit servaturum incolumen* (Het latijn van den goeden dokter is niet erg klassiek).

25) Leonardus Lemmens, geboren te Bael (Brabant) in 1591, geprofest ter abdij Park 1621, priester 1606, bachelier in de theologie 1620, onder-voorzanger 1621 : *Le nécrologe de l'abbaye du Parc*, uitg. R. van Waefelghem, blz. 453, Brussel, 1912.

26) Hs. Van der Maelen, blz. 334.

tastend op te treden en een blijvende hervorming te verwezenlijken. Op 9 November 1625 was hij slachtoffer der pest ²⁷⁾).

Den dag van het overlijden zelf, in den brief waarmede de geneesheer Vander Mye aan den prelaat van Tongerloos bericht geeft van het overlijden van Lemmens, wordt door hem reeds in naam der zusters gevraagd Van Dunne dadelijk te willen terug sturen naar St. Catharinadal " opdat de vernieuwde grondvesten van het klooster niet zouden ineens storten bij gebrek aan steun en stut ". Aan den prelaat van Park werd dezelfde bede overgemaakt ²⁸⁾). Drusus liet antwoorden aan de zusters, dat hij graag den vorigen rector zou terugsturen, maar dat de prelaat van Tongerloos zulks niet inwilligde. Dit laatste schijnt waar geweest te zijn, dezes houding in aanmerking genomen bij het later verloop der opvolging. Denkelijk was hij wat gestoord omdat de abt Drusus, zonder goed gaansbare reden hem zijn kloosterling naar huis gestuurd had om een plaats in te ruimen voor eigen volk, want de uitvlucht thans door Tongerloos aangebracht dat er niemand beschikbaar was, kon niet gelden.

Zulks was wel waar te Park. De eenige kandidaat dien de prelaat kon voorstellen was een Gentenaar, maar de zusters wilden er niet van weten: " Als Gentenaar werd hij beschouwd als een vreemdeeling — de Brabanders van dien tijd waren erg nationalistisch getint — en zou niet welkom zijn bij den magistraat, noch op de hoogte van de landsgebruiken ", ... en opnieuw vragen ze om Van Dunne ²⁹⁾). Heel deemoedig klinkt ook het schrijven dat mevrouw Vander Stegen laat opstellen, en dat door de zuster-leeraarster Joanna Otten wordt overgezonden aan den prelaat van Tongerloos:

" Wy religieuze vante oude klooster sinte Katelnyen dael hebben over eenighe daghen aan uwe eerwerde gheschreven hopen den selven wel is ongefinghen waer in wy syn versoekende ende ootmoedelyck biddende uwe eerwerde tot onsen dienst beliefte te seynden uwen religieus heer Peeter van Dun, ende soo me vrou door een ongeluk haer overgecomen uwe eerwaerde niet connen schrijven, my haer mede suster belast. Wy hebben aen myn heer van Perck geschreven om aen uwe eerwerde te schryven ende verwillighen, geeft ons voor antwoord: U E heeft geschreven, ende uwe eerwerde

27) Hs. Van der Maelen, blz. 335. Hij werd begraven voor het hoogaltaar in de kerk. De rekening voor medikamenten en begrafenis geeft 27-0-0 g. *Ibidem*.

28) Brief van Vander Mye aan den prelaat van Tongerloos, 9 Nov. 1625: A A T,

29) Vander Mye aan den prelaat van Tongerloos, 7 Dec. 1625: A A T, I. c., nr. 20, origineel.

hem schrijft uwen religieus Peeter niet en cont derven ; scrijft een vande syn sal moeten seijnden die voor ons hier niet en dinstelijc en sijn, want sijn heeren in dese quartieren vreemt ende onbekent sijn, ende niet en can strecken tot voordeel vant clooster ghelijck heer Peeter wel weet. Sijn daerom andermael ootmoedelijck ende reverentelijck biddende onse eerste bede aen uwe eerwerde, nit en weijgeren ende die te consenteren ons te seijnden heer Peeter van Dun tot onsen dienst, om die goede kennissen die hij heeft vande saken des cloosters, met dat hy hier ettelycken tijt heeft gheweest ende soo onsen rentmeester oock overleden is, staet te sorgen al swaricheijt voor ons sal vallen door die groote verwoestinge in onse quaertieren ende soo heer Peeter goede kennisse heeft metten rentmeester Mertenburch, can ons seer dienstelyck hier in wesen ; cloosters profijt : Wij hebben aen den mijn heer van Perck gheschreven noch te schrijven, bidden in alderootmoedicheijt tselve niet te weijgeren, want het hoochtijt van kerssemis seer na by is, dat wi den goeden heer hier mochten hebben ³⁰).

Ook dokter Vander Mey komt op 13 December de vraag der zuster opnieuw steunen, " dat Van Dunne hun ten minste voor de feestelijkheden van Kerstmis zou gestuurd worden " ³¹), en weinig later zal mevrouw Vander Stegen zelf, aan dewelke intusschen de prelaat van Park iemand voor Kerstmis toegezegd heeft komen aandringen bij Stalpaerts van Tongerloo, of liever bij Van Dunne, want hij alleen vindt genade bij haar ³²).

Toch werd Van Dunne niet gestuurd. Te Tongerloo was hem een ander ambt toevertrouwd, dat van cellier of van pastoor van het dorp Tongerloo, zulks blijkt niet klaar. Hij wien de zorgen van St.

30) Op 7 Dec. 1625 : A A T, l. c., nr. 21, origineel.

31) 13 Dec. 1625 : A A T, l. c., nr. 22, origineel : *Quod superest in natalitiis pro confessario et pastore dnum Van Dunne expostulant, hoc saltem in tam multis erumnis a Dominatione vestra sperant, ipsis animum semel aperire placet et fideli scrupulos communicare evellendos.*

32) 13 Dec. [1625] : A A T, l. c., nr. 23, origineel. *Seer godt vruchtege heer, Ick gebiede mij seer in u eerw. goede graci. Ick heb ten Bos geweest om sonderlijke sake u eerw. wel bekend. Alsoe verstaende dat den apt gescreven heeft dat ijck een wt het clooster van Tongerloo soude krijgen tegen het hochtyt, sa is miin vriendelijck begeeren dat u eerw. belijeven sal terstont te comen hoe eer hoe liever want ic niemant en begeer dan u eerw. persoën om dat ic beste kennis met U E heb. Hier mede syt Godt bevolen. Uut Breda met grote hast desen xiiij december. Bij mij Johanna Vander Stegen u eerw. mede suster. — Alhoewel deze brief aan het adres van prelaat Stalpaerts gericht is, toch blijkt het klaar uit zijn inhoud dat hij wel voor Van Dunne bestemd was.*

Catharinadal zouden worden opgedragen voor de hoogdagen van Kerstmis, was wellicht een der meest begaafden uit de abdij : Denijs Mudzaerts ³³⁾. Te Tilburg geboren, kende hij Noord-Brabant ; als oud-pastoor van Calmpthout (1616) was hij een man van ondervinding in zieleleven. Tevens, oud-student der hoogeschole van Leuven en Dowaaï, bleef hij een liefhebber der studie, wat getuigd wordt door zijn prachtwerk : *De generale kerchelyke historie* (Antwerpen, 1622). Begin 1625 was hij samen met zijn medebroeder Cornelius Hanegraaf door zijn prelaat naar Rome gestuurd, om gebruik te maken van hun jubilaum-bedevaart tot het voorbereiden van de stichting van het Norbertijnsch College, en terwijl Hanegraaf zijn taak voortzette in de Eeuwige Stad, reisde hij terug naar het vaderland waar hij zijn overste bescheid deed over de nieuwe stichting. Niet lang zal hij thuis geweest zijn in de abdij, wanneer het druk ging over het opeischen van Van Dunne voor de zusters van St. Catharinadal : Mudzaerts was beschikbaar voor de laatste dagen der Decembermaand, en werd naar Breda gestuurd.

Niets laat ons veronderstellen dat prelaat Stalpaerts bedoelde dezen kloosterling als proost aan te stellen bij de Norbertinessen. De latere onderhandelingen duiden op het tegenovergestelde.

De Kerstdagen waren verlopen. De zending van Mudzaerts bij de zusters was geëindigd. Het verdroot hem echter de stille woon, welke hij reeds had leeren liefhebben, te moeten verlaten. De studax vond er een heerlijke studietijd. De ieverige priester beseftte de verheven zielezorg in dat midden te bewerken. Zoo komt hij dan zelf voor zijn aangelegenheden bij de zusters pleiten bij zijn prelaat van Tongerloo : " Mijn tijd is verstreken, zegt hij, maar de zusters bidden en smeeken dat ik bij hen zou blijven tot er iemand kan gezonden worden, of over hen aangesteld. Zonder uw toestemming mag ik niet blijven, en de zusters verlaten in deze bange tijden kan ik ook niet ; met woord en daad moet ik hen helpen beschermen. Waarom stuurt de abt van Park dan zijn " Isaac " niet, dien hij dan toch als toekomende proost aangewezen heeft ? Is het wellicht omdat de brieven der zusters hebben aangetoond dat die kandidaat hun min lief was, en dat ze naar oud gebruik hun proost zelf willen kiezen ? Dat de oversten echter alles schikken. Er gaan hier reeds praatjes genoeg rond dat de prelaten zich geen zier bekommeren om het klooster, en daar wordt met den dag meer stof aan gegeven, vooral

33) Zie levensschets : W. van Spilbeeck, *Het Herenthalsch klooster van O. L. V. Besloten-Hof*, blz. 147. Averbode, 1892 ; *Biographie nationale*, t. XV, kol. 337-340.

als ze weer opnieuw zonder kloosterling der Orde gelaten worden. Daarom durft hij het aan bij de zusters te blijven opdat het niet zou schijnen alsof ze alleen en verlaten zijn. Hij blijft echter ter beschikking van zijn oversten". En hij voegt er den snedigen zin aan toe: "Als ik de vaders der Orde zoo lamlendig zie in de zaken der Orde, zou het mijn wensch zijn mij een oord te kiezen, tot heil der Orde, waar ik rustig maar vruchtbaar mijn leven slijte" ³⁴). Kon de insinuatie klaarder zijn?

Denijs Mudzaerts had dadelijk de sympathie der zusters veroverd, en werd dan langs het gekende voorrecht tot proost van het klooster gevraagd. De prelaat van Park antwoordde hier welwillend op, maar Tongerloos moest beslissen, en Mudzaerts die een flinke proost zou geweest zijn, de rechte man op de rechte plaats, was wellicht voorbestemd om terug naar Rome te gaan om de stichting van het Norbertijnsch College te helpen bevestigen of misschien daar zelfs een leeraarsambt te aanvaarden. Bij het talmen van den prelaat van Tongerloos om een beslissing te nemen, dringt Drusius aan: "Zoo Mudzaerts niet kan gemist worden, dat dan een andere uwer kloosterlingen gestuurd worde", zegt hij, "want aan de uwen geven de zusters de voorkeur boven de onzen. Het is mij hetzelfde wie het is en uit welk klooster hij komt, zoo schrijft hij, als hij maar bekwaam is en de zusters aanstaat" ³⁵).

Enkele dagen later komt Drusius opnieuw aandringen te Tongerloos ³⁶). Reeds was het gerucht verspreid dat Mudzaerts de uitverkoren was. Reeds kwam de priorin in naam van het convent haar dankbetuigingen aanbieden "om de vaderlijke goede affecti ende liefde getont met te senden den E heer Dinisius om haer bij te staan ende asesteren in haren noden". Zij is "van harten seer verblijdt ende is haer so willecom van harten als haer eijgen vader mocht weesen dat hij uut den hemel quam" ³⁷). Het was echter voorbarig.

34) Brief van 12 Juni 1626: A A T, I. c., nr. 24, origineel.

35) Brief van 16 Jan. 1626: A A T, I. c., nr. 25, origineel. — Na deze uiteenzetting kan wellicht een vertelseltje over het onthaal van Mudzaerts, bij zijn aankomst bij de zusters als een legende verworpen worden: *De ouderlinghe volgens overleveringe plachten teseggen dat sij als H. Mutsaert quam, vraeghde oft hij van Perck was, en versiene jae, de deur toe smeeft, maer dede wederom open ende ontfonck hem, als sij hoorde dat hij van Tongerloos quam; maer sij en wist niet dat sij hem ontfonck die haar haest sou den voet lichten, gelijk hier naer sal blijcken.* Hs. Van der Maelen, blz. 335.

36) Brief van 26 Jan. 1626: A A T, I. c., nr. 26, origineel.

37) Brief van 6 Febr. 1626: A A T, I. c., nr. 27, origineel.

Prelaat Stalpaerts was nog niet uit zijn besluiteloosheid, en slechts op 20 Februari, na nog bitter geklaagd te hebben over dat lange dralen, verleent Drusius aan Mudzaerts de rechten van proost³⁸⁾.

Slechts enkele jaren later (20 April 1630, wanneer het zegenrijk werk van heropbouw door Mudzaerts te Breda ondernomen zou verzekerd zijn, zal Petrus Gossetius, abt-generaal der Orde, de aanstelling van den proost bekrachtigen en aldus zou de traditie voortgezet, die wilde dat St. Catharinadal rechtstreeks met de abdij van Premonstreit verbonden was³⁹⁾). Dit gebeurde bij gelegenheid van de vergadering van het algemeen kapittel der Orde, waarop ook Mudzaerts als proost van een onafhankelijk klooster tegenwoordig was. 's Anderendaags, in plechtige zitting, legde de proost in handen van zijn vader-abt zijn eed af van gehoorzaamheid en onderdanigheid.

Zoo was eindelijk St. Catharinadal weer gansch bij de Orde ingelijfd, naar den aard zijner instelling en volgens de traditie der voorbijë eeuwen.

2. De toepassing der hervorming.

Zoo de oversten der Orde, en vooral de abt Drusius van Park als vicaris-generaal, er naar trachtten St. Catharinadal weer nauw bij de Orde aan te sluiten, dan lag vooral in hun bedoeling ook de geestelijke en stoffelijke toestanden van het klooster te verhelpen,

38) Brief van 20 Febr. aan Mudzaerts: Bijgevoegd in Hs. V a n d e r M a e l e n, blz. 368, origineel: ... *confero tibi preposituram monasterii Vallis S. Catharine siti in Breda, omnemque tibi do jurisdictionem et potestatem tam in spiritualibus quam in temporalibus ad bene utiliterque regendum necessarias.*

39) A. St. C., Karters, nr. 412, origineel op perkament, voorzien van zegel op dubbele strook: *Cum sicut nobis proposuisti postquam dictum monasterium Vallis Sanctae Catharinae recepto in potestate catholicorum oppido Bredano nobis et Ordini fuit restitutum, in eodem a reverendo abbate Parchensi, nostro per totam Brabantiae vicariam vicario generali prepositus fuisti institutus, plurimumque cupias institutionem hujusmodi sicut nomine nostro factam a nobis tanquam immediato ipsius jamdicti monasterii Vallis Sanctae Catharinae Patre abbate ratam haberi et confirmari, nos tuis supplicationibus inclinati ac de tuae religionis zelo, morum integritate et experientia multam habentes in Domino fiduciam, institutionem predictam gratam et ratam habemus et confirmamus, teque in quantum opus foret, prepositum ibidem facimus et instituimus per presentes, curam, regimen et administrationem omnimodam, tam in spiritualibus quam temporalibus monasterii seu prepositurae predictae tibi qua pollimus autoritate committentes.*

" opdat de hoon zou weggenomen worden en vreemden ons erfdeel niet zouden binnenvallen " ¹⁾).

De hervorming van St. Catharinadal loopt samen met de algemeene beweging welke de toepassing van het Concilie van Trente bij de Premonstratenzers, gelijk bij de andere kloosterorden, in het leven riep. Sinds ettelijke jaren beijverden zich de kapittelvergaderingen der Orde met het omwerken van den regel. De nieuwe statuten welke daaruit geboren werden, kwamen geleidelijk in toepassing. De meer speciale hoofdstukken hierin aan de zusters gewijd, zouden, naar gelang den aard der stichting, de nieuwe leiddraad worden van het leven in de vrouwelijke kloosters. Hiertusschen kwam St. Catharinadal met zijn ontreddeering. De arbeid aldaar te voltrekken mocht veeleer betiteld worden met een " tweede stichting ".

De inzichten, welke den abt Drusius van Park beheerschten in het hervormingswerk dat hij op zich nam tegenover St. Catharinadal, waren edel en verheven en in alles beoogde hij enkel den roem zijner Orde en Gods glorie. Door zijne bemiddeling was er reeds een zichtbare kentering gekomen in het kloosterleven van 's Hertogen-Eyland (Gemp) en Keyserbosch, zusterskloosters der Orde welke meer in zijn bereik lagen. St. Catharinadal echter was tot nog toe ontoegankelijk voor hem geweest. Vanaf het eerste uur echter dat Breda vrij kwam, stond hij in de bres.

De hervorming welke hij aan St. Catharinadal toepassen wilde, langs de leiding van den aan-te-stellen proost, lag in de lijn welke reeds vruchtbare uitslagen opleverden in de twee genoemde vrouwenstiften. Aan Van Dunne, die slechts een schakel werd om de nieuwe tijden in te leiden had hij eenige algemeene raadgevingen verleend : regelmatig de getijden lezen, het geestelijk leven bevorderen, het slot herinvoeren ; maar de omstandigheden maakten den rector die taak onmogelijk. Hij stond tegenover één zuster, die dan nog de " mevrouw " was, daarnevens waren twee zusters, norbertinessen door professie, maar door hun overgaan naar een vreemd huis hieraan niet rechtmatig verbonden, en die zich vrijheden van uitstapjes, beschikking over eigen inkomen, enz. veroorloofden, welke des te meer mogelijk waren, daar ze toch geheel in beslag genomen waren door hun fransche lessen, het kloosterleven ten schade ²⁾.

1) *Ut auferatur opprobrium nostrum et alieni non invadant hereditatem nostram.* Brief van prelaat Drusius aan den prelaat van Tongerlo, 16 Mei 1626 : AAT, I. c., nr. 30.

2) Mudzaerts aan den prelaat van Tongerlo, 15 april 1626 : AAT, I. c., nr. 28.

De ééne postulante intusschen ingetreden kon nog geen klooster-gemeente vormen.

Tegenover dezen toestand verbeidde Van Dunne vergeefs de komst van den abt van Park, die, na een naarstig onderzoek, zijne directieven zou hebben gegeven ³⁾.

Van Dunne zal zich later zelf naar Brussel begeven om er prelaat Drusius te ontmoeten. Zijne uiteenzetting was weinig aanmoedigend, maar de bespreking had dan toch haar nut in dezen zin, dat als uitweg men zou trachten een paar goedgevormde norbertijnerzusters uit een ander klooster naar Breda over te planten. Ze zouden er de leiding geven aan de postulanten, onder het meesterschap van mevrouw Vander Stegen ⁴⁾.

Proost Lemmens, bij zijne zending naar St. Catharinadal, ontving een uitvoerig programma: de regel te Gemp en te Keyserbosch toegepast moest ook te Breda verwezenlijkt. In hoeverre deze hervorming ingezet was, toen de proost, na één maand en negen dagen verblijf te St. Catharinadal, aan de pest overleed, is moeilijk te bepalen, al staat er geboekt dat hij "begost naer syn goede inborst met alle soeticheyte de herten te winnen, maer mevrouw, en Cecilia door mevrouw op gestoeckt en kost hy nooit verwinnen" ⁵⁾, al haalt dezelfde kronijk aan hoe de proost met groote toewijding verpleegd werd bij zijn besmettelijke krankheid en stierf, bijgestaan door Cecilia Wouters ⁶⁾.

Onder de leiding van Mudzaerts zou eindelijk het kloosterleven weder opbloeien: Een zware taak, met kalm overleg doorgevoerd en met den dag op vasteren grond gevestigd.

Zijn eerste optreden te St. Catharinadal was veeleer eene verkenning, gedaan bij gelegenheid van het Kerstmisfeest van 1625, voor hetwelk hij naar Breda was gestuurd.

Wanneer hij, bij keuze der zusters en bij benoeming van Drusius, tot proost was aangesteld, wijdde hij heel zijn aandacht aan de hervorming. Hij beraamde eerst enkele dagen in Herenthals te vertoeven, bij de Norbertinessen van Besloten-Hof, om zich aldaar ter plaatse op de hoogte te stellen van den levensregel en de discipelen, naar dewelke hij dan een leiding zou kunnen vaststellen voor de zusters van Breda. Hij had ook ingezien dat slechts dan eene hervorming mogelijk was, wanneer een paar zusters uit Herenthals

3) Brief van 7 Juni 1625: A A T, I. c., nr. 7.

4) Van Dunne aan zijn prelaat, 21 Juli 1625: A A T, I. c., nr. 14.

5) Hs. Van der Maelen, blz. 335.

6) *Ibidem*.

zouden overgestuurd worden, die door voorbeeld en woord het onderhouden van den nieuwen regel zouden voorgaan ⁷⁾).

Het vaststellen van dien regel baarde heel wat zorgen: Het exemplaar, door Prelaat Drusius aan proost Lemmens toevertrouwd bij dezes afvaardiging, was zoek geraakt ⁸⁾. Nu was de prelaat van Park gedwongen een ander exemplaar gereed te houden ⁹⁾. Daar de hervorming van Breda door de zusters van Herenthals zou geleid worden, wenschte hij den levensregel van dit klooster na te zien om er uit te verwerpen wat te zwaar zou zijn of niet strookte met de laatste statuten en verordeningen van de algemeene of provinciale kapittels " opdat later, bij gelegenheid van een visitatie, er weer geen nieuwe veranderingen moesten aangebracht, wat min aangenaam is " ¹⁰⁾. Deze regel zou aangepast worden aan de *forma vitae*, te Keyserbosch en te Gemp opgelegd en waarvan de prelaat een nieuw afschrift overmaakte. Hij zelf had reeds enkele veranderingen aangebracht aan den tekst van het handschrift in verband met de speciale toestanden welke te Breda heerschten. Tevens gaf hij aan prelaat Stalpaerts en aan proost Mudzaerts de opdracht heel attent dezen regel te vergelijken met den levensregel van Herenthals en hem de gewenschte wijzigingen voor te leggen ¹¹⁾.

De nieuwe regel — een handschrift van 31 bladzijden ¹²⁾ — is veeleer een aaneenschakeling van hoofdstukken zonder verder verband dan de chronologische opvolging der dagoefeningen, waarbij andere punten van het kloosterleven komen:

Van den dienst Godts.

Vande primen ende andere getyden ende vande meditatie.

Van het Capittel.

Vande Bichte ende Communie.

Vanden noen maelydyt ende naernoen tot den tydt der wercken.

7) Brief van 15 April 1626: A A T, I. c., nr. 28.

8) Drusius aan prelaat van Tongerlo, 16 Mei 1626: A A T, I. c., nr. 30: *Scribere dignetur f. Dionisio ... ut inter carthas fratris Leonardi diligentius quaerat reformationem a me conceptam, quia ibi reperiet minutam ... nitide scriptam.*

9) Drusius aan prelaat van Tongerlo, 19 Mei 1626: A A T, I. c., nr. 33: *Adjungo formam vite quam in Keyserbosch et in Gemp ordinavi.*

10) *Ibidem.*

11) Brief van 19 Mei 1626: A A T, I. c., nr. 31.

12) *Origineel ingenaaid in Hs. Vander Maelen blz. 336-366. — Prelaat Drusius noteert eigenhandig op de eerste bladzijde: Nota quod in hoc scripto quedam decreta sunt facta contra particulares defectus que in generali reformatione omitti deberent, sicut omissa sunt in eo scripto quod requiro in Breda.*

Van 't ghemeyn werck.
Vande Vesperen.
Vanden avontmael.
Vande Completen.
Van het Silentium.
Van 't ghemeyn leven.
Vande overcomende vrinden.
Vande Novitien.
Van het habijt.
Vande siecken.
Vanden Regel ende Statuten.

Deze regel is eene aanpassing der nieuwe statutaire redactie, op dat oogenblik door naeenvolgende generale kapitfels der Orde bewerkt; de spiritualiteit der "*Exercitia*" heeft den prelaat van Park vooral geïnspireerd bij het opstel. Weinig of geen verband vinden wij er met het meer beschouwend leven der vroegere Norbertinessen.

De bepalingen, waarmede deze regel den uurrooster der zusters vaststelt, vormen het kader waarin hun geestelijk leven afgelijnd wordt, en waartoe dan ook zeer wijze raadgevingen de godsvrucht moeten leiden. Zelfs worden deze uiteenzettingen soms langdradig, b.v. daar waar het gaat over de opleiding der novicen.

De wijzigingen, hier en daar aangebracht door Drusius, zijn van weinig belang: eenige veranderingen in de dagorde omdat het nacht-officie voorloopig nog onmogelijk is; enkele malen wordt aan de wetgeving meer kracht bijgezet en geduid op de lichamelijke straffen waarmede de overtreding beboet wordt. De bepalingen over het slot vormen een speciaal hoofdstuk, en zijn natuurlijk voor St. Catharinadal van het grootste belang. Hier valt echter op te merken dat, volgens Drusius, de leekezusters niet tot het slot gehouden zijn¹³⁾, alhoewel ze buiten de conventsomheining toch niet mogen ten dienste staan van prior of proost.

In hoeverre deze regel op St. Catharinadal toegepast werd, weten wij niet. Ook de nieuwe proost was gemachtigd eenige veranderingen voor te stellen, en we gelooven dat hij daarin praktisch geweest is, omdat hij, door zijn verblijf ter plaatse zelf, best de toestanden inleefde. Van zijne hand vinden wij dan ook de "Statuyten ende Ordonnantien welcke een yeder schuldigh sal sijn t' onderhouden

13) Dit is in strijd met de statuten van 1630: Dist. II, cap. XXV, n. 38.

die in dese vergaderingh den Almoghenden Heer begeeren te dienen ¹⁴⁾.

De algemeene indeeling van den regel van Drusius bleef bewaard. Enkel werd een nieuw hoofdstuk toegevoegd over "De leeke-susters". De wijzigingen zijn niet groot. In 't algemeen dient opgemerkt dat de nieuwe verordeningen den straf-codex niet zwaarder maken: een teeken dat het niet noodig geacht werd langs een voorhouden van straffen op het onderhouden aan te dringen. Eerder was het inzicht van den proost een diepere godsvrucht aan te kweken en het geestelijk leven der zusters niet zoozeer te bouwen op de oefeningen zelf, gelijk de regel van den abt van Park, maar één leidsdraad te vormen die heel den dag vervult. Vooreerst dringt Mudzaerts aan op het officie van O. L. Vrouw, waarvan geen spraak is in den eersten regel; verder wijst hij op den geest van gehoorzaamheid en onderdanigheid waarmede de zusters de hun in 't kapittel opgelegde bedieningen moeten aanvaarden. Vooral worden de groote trekken gegeven van den eeredienst tot het Allerheiligste Sacrament, rond hetwelk heel het geestelijk leven moet worden geschaard.

Volgens eene aantekening, welke op bladzijde 28 voorkomt, werd deze regel op 16 October 1626 voor de tweede maal aan de zusters voorgehouden. Later, op 4 October 1630, heeft eene derde afkondiging plaats ¹⁵⁾. De eerste zal eenvoudig de oplegging geweest zijn van den regel van Drusius.

Onder die leiding ging stilaan het Oude Klooster nieuwe wegen op. Het huis had herstellingen ondergaan en was thans bewoonbaar. De kerkklok, door de protestanten geroofd en in den toren der groote kerk gehangen, werd bij den magistraat terugggevraagd en bekomen. Zoo kon opnieuw "de dienst des Heeren na maniere ende ordonnantie van d'Orde volvoerd" worden en de koorofficies ingeluid ¹⁶⁾.

Ook moesten de zusters geen geweldadig binnendringen van soldaten meer vreezen. Door de aartshertogen Albert en Isabella

14) Handschrift uit AStC, bundel: *Regels en visitaties*.

15) *Secundo haec sunt communicata sororibus hac 16 Octob. 1626.* — Blz 30: *Haec omnia prelecta sunt et communicata priorissae ad cancellos ut ad verbum serventur cum Dei adjutorio, hac 4 Octob. 1630.*

16) Smeekbrief door Mudzaerts aan den "President ende Scepenen der stadt Breda" gericht, en waarop den 6 April 1626 werd geantwoord: "Borgemeesteren ende Scepenen sullen met iersten besorgen dat den Supplianten haer clocken sal worden gerestitueert soo haast sy eene andere sullen hebben doen gieten oft becomen om in plaetse te hanghen...: AStC, Bundel 1600, nr. 26, origineel.

werd, op 28 Maart 1626, een veiligheidsbrief aan het klooster geschonken ¹⁷⁾).

Tot meer godsvrucht en tot grooter verbroedering met de Orde werd door den prior van de St. Michielsabdij, J. Chr. Vander Sterre, aan de zusters van St. Catharinadal het doek geschonken waarin enkele jaren terug de Relikwieën van den H. Norbertus van uit de Berg-Sionabdij van Praga naar Antwerpen waren overgebracht ¹⁸⁾).

Zoo scheen de reformatie van St. Catharinadal voltrokken. Binnen het klooster zelf waren er echter nog groote moeilijkheden, en de grootste wellicht kwam van wege de priorin, mevrouw Vander Stegen.

3. Mevrouw Vander Stegen.

De hervorming, ingezet onder de leiding van proost Mudzaerts, had het kalme en vrije leven der priorin in beroering gebracht. Tot nog toe had zij heel de leiding der kloosteraangelegenheden en goederenbereddering in handen gehad. Nu werd naast haar een proost aangesteld die een nieuwen levensregel oplegde aan haar kloosterlingen en aan haar zelf, en die de finantieele zaken zelf ging bestieren. Wat een omwenteling voor haar !

Bij de eerste aanpassing der hervorming had ze heel edelmoedig haar onderdanigheid getoond en medewerking beloofd. Zij wenschte immers, onder de leiding van den aangekondigden proost Mudzaerts " met meerder gerustheyd Godt te sullen dienen, daer sy nu sullen mogen aen nemen jonge dochters ende haer huisgesin versterckt sal moegen worden " ¹⁾). Zij hoopte te mogen " beginnen met den dinst Godts te doen : tot Godts eeren ende tot stittinghe van alle mensen ", en verzocht den prelaat van Tongerlo " onse plaesse eens te comen versoeken ende besien hoe sij noch in eeren gebleven is daer een clien geselschap : Godt lof diese bewaert heeft ²⁾).

Wanneer dan ook het plan gekoesterd werd eenige zusters uit een ander klooster naar Breda over te brengen, lag het in de inzichten der oversten haar aan het hoofd te laten der communiteit. Zij zelf wenschte ook vurig deze te zien aangroeien, en samen met

17) AStC, Bundel 1600, nr. 25, origineel met handteeken en plakzegel.

18) Brief van Vander Sterre aan Mudzaerts, 23 Maart 1629 : AStC, bundel 1600, nr. 28, origineel. Dit doek wordt heden nog te St. Catharinadal met de meeste veneratie bewaard.

1) Brief aan prelaat van Tongerlo, 6 Febr. 1626 : AAT, l. c., nr. 27.

2) Brief aan prelaat van Tongerlo, 24 April 1626 : AAT, l. c., n. 29, origineel.

den proost, stuurt haar verzoek aan Tongerlo "myn eerw. heer wel vrindelyck bidden oft U E beliefden haer enige religuse van Herenthals over te senden die U E daer toe soude bewilligen oft doen bewilligen doer den proest al daer" 3).

Deze zusters — drie — kwamen. Nu werd dan ook de voorgehouden uurrooster zoo trouw mogelijk gevormd, en we willen gelooven dat de overste in alle edelmoedigheid en haar hooge jaren ten spijte, de andere zusters is voorgegaan. Het heilig vuur doofde echter stilaan uit. De last der dagorde woog zwaarder op de schouders. Het gemis aan vrijheid deed zich met den dag nijpender voelen.

Proost Mudzaerts trachtte naar vermogen met stille zachtmoedigheid de overste in het goede spoor te houden en liet zich niet eens uit zijn kalme vastberadenheid brengen door de onstuimige, alhoewel welgemeende brieven van den abt Drusius van Park, die van uit de verte geen klaar doorzicht had op de toestanden en schold op de vadsigheid en onwilligheid van den proost 4).

De neteligste quaestie tegenover de priorin was die van het slot. Door den proost was zulke afsluiting van het convent uitgedacht, welke alle gemeenschap met de buitenwereld onmogelijk maakte: Dat was ook voorgeschreven. In den beginne werd echter aan de priorin wat vrijheid gegeven, alhoewel de proost haar stilaan wist te overtuigen van de wijsheid van dien maatregel en hoe daarzonder de kloosterdisciplien geen vasten voet kreeg. Zij was bereid zich te onderwerpen, maar het duurde niet lang 5).

Begin Juli 1626 6) waren de drie toegezegde zusters van Herenthals te Breda aangekomen, en werden er met de grootste vreugde door mevrouw Vander Stegen verwelkomd: Deze had nu weder een kloostergemeente waarover ze almachtig zou kunnen regeeren.

De vrome zusters van Besloten-Hof dachten van het eerste oogenblik af reeds een geregeld kloosterleven te kunnen leiden. Ook proost Mudzaerts had gehoopt, bij hun binnentreden in het Oude Klooster het slot in voege te brengen, zóó dat niemand nog werd toegelaten tot het convent 7). Hij dacht mevrouw overtuigd te hebben

3) *Ibidem*.

4) Brieven van 19 Mei en 16 Juli 1626: A A T, I. c., nrs 31 en 33, origineel.

5) Mudzaerts aan prelaat Stalpaerts, 29 Mei 1626: A A T, I. c., nr. 32.

6) H.S. Vandermaelen, blz. 371, zegt dat de zusters op 23 Augustus slechts aankwamen. Dat strookt niets met de briefwisseling waarover we beschikken, en waar o.m. spraak is van het officie op Sint Norbertus (11 Juli).

7) Mudzaerts aan den prelaat van Tongerlo, 29 Mei 1626: A A T, I. c., nr. 32:

van de noodzakelijkheid van den clausura-regel, van de heiligheid der huisdisciplien. 't Was niet zoo. Mevrouw Vander Stegen stoorde zich aan niets en leefde voort in haar onregelmatige dagorde. De nieuwe zusters hadden dan goed te leven stil en bescheiden, stipt en getrouw : zij, aan wie ze gehoorzaamheid verschuldigd waren, werd hun een stronkelsteen. Ook stortten zij hun klachten uit bij den proost, die hen aanmoedigde tot verduldigheid, en opnieuw de priorin trachtte te overtuigen van haar plicht. Wat kon hij al meer, want het schijnt dat hij tot nog toe niet eens beschikte over de vaste handleiding hem door den abt Drusius van Park beloofd ? Droevig maken de zusters hun beklag te Herenthals bij den proost en bij de priorin. Ze zeggen dat ze "noch goede coeragie hebben in de ballingschap, alleen sich troostende en betrouwende opten Heere wiens eere sij allen sijn soekende ende salicheijt der zielen, waerom sij noch sullen lijden alle onwerdicheijt", maar toch maken ze een ernstig beklag over hun toestand in een klooster waar hun goede wil onmachtig is, waar de priorin niet op de hoogte is van haar taak en waar ze den proost niet begrijpen. Want dat de proost zoo lang uitstelt "eenige goede ordinansien in te gaen stellen en eens beginnen te spreken", dat hij voor de priorin "te seer is in haer defensie", en dat de priorin "soo trist niet en is en meer sprekt over tafel ende licht tegen den proost", dat begrijpen ze niet best, ze hebben alle last om "quaede suspicien" uit hun hoofd te zetten, en ze verlangen de komst van den prelaat : "sij sullen hem bidden om thuis te comen", om terug naar Herenthals te gaan. Zeker is het, al maant de proost hen tot verduldigheid aan en spreekt hij hun van een omkeer ten goede bij de priorin, "sij en connen niet gewaer worden dat se gebetert is in gewillicheijt tot eenige cloosterlijke discipline", en van Cecilia Wouters die beïnvloed wordt door de priorin, "sij vreesse dat sij geen profijt en sullen met die persoon doen" 8).

Een goede maand later is de toestand nog ongewijzigd ; "onse heer soude wel willen soot schijnt dat al wel waer, waer en can met

Et ut ipsarum clausurae sic prospiciatur uti est in horto Concluso ego cogitavi cum ipsarum adventu clausuram reformare, ita ut accessus nulli pateat ad Conventum ; qui modo tam frequens est ut vel tadeat sic laxè vivere.

8) Uit brieven van 16 Juli [1626], door Zuster Barbara Ortrinx gericht, één aan den proost van Herenthals, de andere aan de priorin. A A T, I. c., nr. 34 en 35.

haer niet duer, soo wij genoch mercken al soude hyt gerne bedecken " 9).

Die toestand kon niet blijven duren. Slechts het gezag van den vicaris-generaal was bij machte er een einde aan te stellen.

Prelaat Drusius kwam eindelijk naar Breda over, na het lange aandringen van proost Mudzaerts. Voor hem moest mevrouw Vander Stegen haar rekeningen neerleggen over de zaken des kloosters wat deze dan deed op 6 Februari 1627. Drusius maakte dan van zijne volmacht gebruik om aan de priorin het beheer der tijdelijke goederen van het klooster af te nemen — ze had het tot nu toe nooit gewillig willen afstaan — en het werd toevertrouwd aan de zorgen van Mudzaerts.

Mevrouw Vander Stegen was onthutst over die brutaliteit, en men begrijpt welk zwaar offer van haar gevergd werd. Ze stond onbeholpen en ontredderd als een kind en bad om ter verstrooiing een " wandeling te mogen maken naar haar vaderland ", naar 's-Hertogenbosch " om reden van de benauwtheden die sij had onderstaen in de belegering ¹⁰⁾.

Die vraag ging de taak van de oversten vergemakkelijken : bij de afwezigheid der priorin zou een regelmatig kloosterleven zonder verderen uitstel kunnen ingevoerd. Daarom stond haar prelaat Drusius dadelijk het gevraagde verlof toe, voor een half jaar, of zelfs voor een jaar als zij begeerde, maar niet langer.

's Anderendaags zou ze zich op reis begeben, maar de nacht bracht raad en ze besefte hoe men gebruik wou maken van haar afwezigheid om haar het gezag te ontnemen. Ze wilde niet meer vertrekken. Acht dagen hield zij het vol tegen verzoek en gebed, gevele en bevel. Men schonk haar het prachtigste getuigscrift van heilig kloosterleven en eindelijk op bevel uit heilige gehoorzaamheid, werd ze in haar rijkoets geholpen en naar 's-Hertogenbosch gebracht, waar haar broer Johan woonde en andere leden van het oud-adelijk Bosch geslacht.

Nu ging alles om het beste in de kloostergemeente, onder de leiding van suppriorin Ortinx. De eenige wolk welke nog aan den blauwen hemel dreigde, was het bestaan van Mevrouw Vander Stegen. Ze had heel bescheiden haar verblijf genomen bij haar

9) Z. Ortinx aan den proost van Herenthals, 19 Aug. [1626] : A A T, I. c., nr. 36.

10) Dit verhaal met volgende naar de kronijk Vander Maelen, blz. 371 en volg.

familie en slechts weinig had men nog van haar vernomen. Men vroeg zich echter af wat er moest geworden van de hervormde kloostergemeente zoo ze eerstdaags terug kwam.

Mudzaerts verneemt bij zijnen prelaat van Tongerlo " of deze er soms niets over hoorde, of ze bij haar familie zou blijven, of naar elders zou verhuizen waar haar een lijfrente door het klooster kon uitbetaald worden ? Of zou ze misschien weerkeeren naar het oord van haar professie ? Vae nobis ! Dat zou een ramp zijn ! Had ze reeds niet laten hooren dat ze hoopte binnen kort naar St. Catharinadal terug te keeren ? Ze gaf dan wel de schoonste beloften, maar eenieder kende haar en niemand geloofde haar ! Nog altijd was ze de overste, en haar afzetten zou niet van een leien dakje rollen, want ze had zoo'n prachtig getuigschrift in haar bezit ¹¹⁾. En stond ze opnieuw aan het hoofd der kloostergemeente, wat zou er geworden van de pas ingevoerde discipline waarin zij zelf een vreemdelinge was en waartegen zij zich verzette ? Zelfs de jeugdige novicen, die het kloosterleven in al zijn gestrengheid aanvaard hadden, konden zich den warreboel van vroeger niet meer voorstellen en beweerden " liver het clooster te verlaten dan met haer te woonen " ¹²⁾.

Om dit gevaar af te keeren zou de prelaat van Park, daartoe gevraagd door den proost, aan de oud-priorin een lijfrente voorstellen haar door het klooster uit te keeren. Dat was de eenige oplossing ¹³⁾.

Hier en daar werden ook wel vrienden van mevrouw Vander Stegen gevonden, die haar terugkeer naar St. Catharinadal wenschten, maar het convent zelf verlangde haar niet. Een lijst van twintig artikels werd opgesteld, waarin al de bezwaren tegen de vroegere priorin waren verzameld, en dit vertoog werd op 13 November 1628 aan den prelaat van Park voorgelegd. Deze meende thans grond gevonden te hebben tot een officieel optreden, en suspendeerde de vroegere overste uit haar ambt. Voorloopig werd dit aan zuster Barbara Ortinx toevertrouwd. Ondertusschen werden de opgestelde artikelen, op gebod van prelaat Drusius, aan mevrouw Vander

11) Mudzaerts aan prelaat van Tongerlo, 12 Juli 1627 : A A T, I. c., nr. 38.

12) Z. Ortinx aan proost van Herenthals, 12 Juli [1627] : A A T, I. c., nr. 39.

13) Uit brief van Mudzaerts aan Tongerlo, 12 Juli 1627 : A A T, I. c., nr. 38 : *Audeo et dico, si revertatur hic et maneat, perdimus gentem et locum ; quis enim cum seminante discordias, cum aversante matre filiarum congressum habitare poterit in loco ubi pax cordis et oris requiritur, necessaria huic valli ut proficiat in Domino et acrescat meritis et numero ?*

Stegen ter verantwoording aangeboden, welk antwoord binnen de twintig dagen moest gegeven worden, op straf van opheffing uit haar ambt. Zij antwoordde, maar Drusius nam haar bij haar woorden, en waar zij nederig eene bekentenis doet over haar min goed beleid als overste, besluit hij dat ze haar onvolmaaktheid heeft bekend en vraagt haar vrijwillig ontslag te willen geven van haar waardigheid, op voorwaarde dat zij een pensioen zal genieten en naar vrije keuze zich een rustoord zoeken.

Op 9 December 1628 kwam het antwoord. Mevrouw Vander Stegen resigneert haar ambt in handen van den prelaat mits haar een lijftocht van 600 gulden wordt gegeven. Drusius echter staat slechts 250 gulden toe, alsmede eene gemeubelde kamer. Uit kracht van de resignatie werd intusschen het convent dadelijk ontslagen van alle onderdanigheid aan de vroegere overste, en de waardigheid van priorin werd aan zuster Barbara Ortinx verleend.

De zaak van den lijftocht was niet geregeld. In 1628, betaalde het klooster 396 g. en later nog 25 g., een andere maal 40, en andere 25. De zaak zou in der minne geschikt worden tusschen afgevaardigden van beide partijen die op 16 November 1630 samenkwamen : gedurende haar leven zou zuster Johanna Vander Stegen genieten, boven haar meubelen, 200 g. te Kerstmis en 200 te St. Jansmis. Nog protesteerde de proost tegen het hooge pensioen dat lastig kon gevonden worden in de nederige inkomsten van het verarmde klooster, en was er een kwestie van excommunicatie tegen de vroegere priorin, omdat zij de zaak voor het civiel gerecht getrokken had. Tot het slechten van het geschil werd door haar broeder Johan Vander Stegen, voorgesteld de zaak in handen te plaatsen van den bisschop van 's Hertogenbosch en van den prelaat van Postel. Wij vermoeden dat wanneer Mudzaerts met bisschop Ophovius van 14 tot 18 November 1630 in de abdij van Postel zijn samengekomen, het ging over deze zaak en niet "over den wijzen raad van den bisschop die den proost zou geholpen hebben" ¹⁴⁾.

In 1631 kwam 's-Hertogenbosch in handen der Staatschen. Daar Premonstreit vreesde dat de vroegere priorin, in haar gemoedstoestand, gevaar liep in zake geloof, werd haar van wege den generaal der Orde, door den vicaris-generaal, een bevel overgemaakt terug naar Breda te komen. Ze beantwoordde hier slechts aan met het overzenden van haar inventaris van goederen, wat dan toch reeds

14) J. B. Krüger, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom van Breda*, dl. IV, blz. 66. Roosendaal 1878.

een teeken van onderdanigheid was. Verder bevredigde zij zich met het aangeboden pensioen.

Op 3 September 1647 overleed mevrouw Vander Stegen te 's-Hertogenbosch aan een kankerwonde.

4. De Zusters van Herenthals.

Van af de eerste ernstige beschouwing, bleek als eenige mogelijke oplossing der hervorming van St. Catharinadal het overbrengen van eenige goed gevormde norbertinessen uit een ander klooster die het nieuwe regiem zouden kunnen inzetten en leiden ¹⁾.

Wanneer Mudzaerts dan ook als proost aangesteld is en de toestanden van het Oude Klooster heeft kunnen doorschouwen begrijpt hij, beter dan wie ook, hoe de hervorming te bewerken is langs vernieuwde elementen. Ook schrijft hij desaangaande aan zijn prelaat Stalpaerts om van dezen te bekomen dat hij twee zusters uit Besloten-Hof van Herenthals, klooster waarvan hij vader-abt is, zou willen bestemmen voor Breda, die "door leer en vermaning in ons vernieuwd klooster een grondvesting zouden zijn Gode ter eere en tot lof van de Orde en van dit huis. Eene der twee zou de nieuwelingen onderwijzen in den zang en de ceremoniën der Orde; de andere de oefeningen der zusters besturen en voor dezer verdere vorming zorg dragen. Wordt hieraan door den abt gunstig beantwoord — en die rechtmatige vraag zal niet afgewezen worden — dan zal ik uit al mijn krachten medewerken tot opbeuring der kloostertucht, opdat, in vrede levend achter het slot, zij stilaan den geur van een deugdzamen levenswandel en van een goeden naam mogen verspreiden" ²⁾. Priorin Vander Stegen stuurde denzelfden dag een eensluidend verzoek aan den prelaat van Tongerlo: "Ick soude mijn eerw. heer wel vrindelijck bidden of U E liefelden mij enige religeuse van Heerentals over te senden die U E daer toe soude mogen bewilligen oft te doen bewilligen doer den proest al daer: om dat wij soude met een clien beginnen den dienst Godts te doen: tot Godts eeren ende tot stitighe van alle mensen" ³⁾.

Waarom werd dan juist gevraagd om de toezending van zusters uit Herenthals? Gempe en Keyserbosch hadden ook daarvoor kunnen instaan! Maar wellicht waren in Herenthals meer zusters

1) Van Dunne aan Stalpaerts, 21 Juli 1625: AAT, I. c., nr. 14.

2) Brief van 15 April 1626: AAT, I. c., nr. 28. — Zie vertaling van enkele brokken bij W. van Spilbeeck, O.L.V.-Besloten-Hof, blz. 153.

3) Brief van 24 April 1626: AAT, I. c., nr. 29.

beschikbaar, wellicht ook was den abt van Tongerlool meer gezaghebbend over dit klooster om dit verzoek kracht bij te zetten ; maar vooral was de geest van blijmoedige offerande in 's Heeren dienst, welke dit zalig oord kenmerkte en welke proost Mudzaerts wenschte over te planten in Breda, de reden van de voorkeur : " Verlangt misschien uwe Eerw. te weten, zoo schreef Mudzaerts aan den proost van Besloten-Hof, waarom ik bij voorkeur die — zegge ik liever onze — zusters, eer dan andere vraag tot onderstand van dit klooster ? Vooreerst omdat zij beter geoefend zijn in de onderhoudingen der Orde ; omdat zij, opgeruimd van geest, meer geneigd zijn tot alle goed, niet angstvallig, open van hart, godvruchtig, vaardig tot alles wat God en de gehoorzaamheid vereischen ; ten andere, omdat hunne geaardheid en natuur overeenstemt met die dezer streken en der personen waaronder ik leef " 4).

Ook prelaat Drusius van Park was deze schikking gansch toegedaan, en met de onstuimigheid welke hem kenmerkte, bewoog hij Stalpaerts van Tongerlool, om de onderhandelingen nog meer te bespoedigen en de zusters te doen sturen, en, weigert de proost van Herenthals, dan zal hij uit kracht van zijn oppergezag, ze doen naar Breda vertrekken 5). Maar Herenthals had edelmoedig toegestemd en de aangeduide zusters waren vertrekkensklaar. Nu vindt men echter dat twee zusters bitter weinig is ; een derde is er stellig noodig " opdat de discipelen volmaakt zou ingevoerd worden ". Daarover gingen nieuwe onderhandelingen bij den proost, de priorin en het convent " voor Gods eer en opdat de nieuwe stichting volmaakt en glorievol zou uitgroeien " ; ook hoopt hij dat deze bede te Herenthals niet zal verworpen worden, en reeds gaat het over het veilig overbrengen der zusters naar Breda, door de zorgen van den proost en de priorin aldaar 6). Dan ook zou de wensch van proost Mudzaerts vervuld zijn, die met de aankomst dier nieuwe leden het kloosterleven in al zijn gestrengheid meende te kunnen toepassen 7).

De latere vraag om drie zusters te hebben, in plaats van twee, had te Herenthals de oplossing wat vertraagd. Denkelijk werd de steun van prelaat Drusius ter hulp geroepen om het besluit te bespoedigen, wat dezen weer in slecht humeur brengt : " Jammer dat de priorin dien proost uit Park geweigerd heeft, die zou er met

4) Brief van 15 April 1626 : A A T, I. c., nr. 28.

5) Brief van 16 Mei 1626 : A A T, I. c., nr. 30.

6) Drusius aan prelaat van Tongerlool, 19 Mei 1626 : A A T, I. c., nr. 31.

7) Mudzaerts aan prelaat van Tongerlool, 29 Mei 1626 : A A T, I. c., nr. 32.

vuil voeten doorgegaan zijn en de reformatie opgelegd hebben ! De tegenwoordige proost zou sinds lang die zaak over het overbrengen der zusters van Herenthals moeten afgehandeld hebben. Wat moet ik er mij nog mee bemoeien ? Is uw gezag — hij schrijft aan prelaat Stalpaerts van Tongerlo — niet groot genoeg bij den proost van Besloten-Hof ? Als het moet dan zal ik gebieden, maar dan treed ik met volle gezag op " 8).

Begin Juli waren drie Herenthalsche zusters te Breda aangekomen :

Barbara Ortinx, dochter van Willem Ortinx en Margaretha Syen, te Herenthals geboren in 1579, geprofest 14 Juli 1598 ;

Maria Nelst — alias Lambrechts — dochter van Lambertus Jorisz. Nelst, secretaris van Roosendaal, geprofest 28 April 1620 ;

Catharina (Leonarda) Mutsaerts, geprofest op 21 Juli 1624 9).

Barbara Ortinx werd als suppriorin aangesteld bij hare aankomst. Rond haar vooral zal het nieuwe regiem opgebouwd worden.

De aangekomen zusters hadden gedacht te Breda dadelijk het kloosterleven voort te zetten gelijk zij het te Herenthals gewoon waren. Ook de proost Mudsmaerts had gehoopt hun die voldoening te kunnen geven. Mevrouw Vander Stegen bleef echter houden aan haar oude gewoonten en bekommerde zich geenszins om zaken van discipline, noch wilde zich het genoeg ontszeggen harer veelvuldige bezoeken uit de stad.

De tegenstrijdigheden welke dezen toestand meebrachten moesten ongetwijfeld hun weerkaatsing hebben op het zieleleven der zusters. Al hun goede voornemens over plichtvolle vasthouden aan een gestelden regel vielen in duigen. Ook zij hadden hun persoonlijke opdracht van wege den prelaat van Park, evenals de proost. Waarom handelde deze niet ? Waarom kondigde hij den regel niet af en deed hij er de priorin niet voor buigen ? Zoo stelden ze zich allerhande vragen en hun geprikkelde geest vond de oplossing niet, omdat zij niet begrepen hoe de proost, in zijn taktiek van lankmoedigheid stilaan de priorin wilde winnen tot eene vrijwillige medewerking.

Door dien wardoestand werden de zusters tevens bemoeilijkt in hun zorg voor de opleiding der jongeren. Want er waren jeugdige elementen in het zicht : Cecilia Wouters was reeds postulante

8) Drusius aan Stalpaerts 8 Juni 1626 : A A T, I. c., nr. 33.

9) Vgl. *Necrologium van O. L. V.-Besloten-Hof*, bij W. van Spilbeeck, *O. L. V.-Besloten-Hof*, blz. 233 en volg.

uit den tijd van Van Dunne, andere waren nog aangekomen, waar-tusschen "een begijnken van Hoochstraten die al geleert is ende is xxxij jaeren". Maar de te geven vorming zou niet gelukkig zijn met deze voorbeelden van ongeregelde heden welke ze voor oogen zouden hebben, en daarom hoopte de suppriorinne "datse noch niet en quamen voer datter eenige tijdinge van den prelaet [van Park] waer gecomen ende wij mochten spreken". Van uit hun ballingschap klagten dan de zusters bitter bij den proost en de priorin van Herenthals, zonder zich nochtans te verontmoedigen. De grootmoedige ziel van de suppriorin zou ook die toestanden beheerschen.

Met O. L. Vrouw Hemelvaart hadden ze andermaal gehoopt eindelijk de stilzwijgendheid te kunnen onderhouden op de voorgeschreven plaatsen en het koorofficie op de gestelde uren te reciteeren, maar "de silensie over maeltijt en word niet gehouden, en ons completen doen wij weder aen de vesperen want wij vanden maeltijt naerde completen soudon moeten gaen, om dat wij te spade gaen eeten". Zulks was vooral hinderlijk voor de opleiding der novicen, die anders "goede kinderen sijn soo gewilich in als, maer tis beclagelijck datmen niet en can te werck stellen ; sij beclagen datse hier gecomen sijn, ende ist dat wij hier niet en blijven datse oock niet blijven". Ook was er een kleine moeilijkheid tegenover de gelofte van armoede. Voor den pastoor van Alphen deden ze naaiwerk, en dit werd hun ruimschoots betaald, maar Mevrouw Vander Stegen liet hun die geldsom over, en dat waren ze niet gewoon te Herenthals : "wij houwent gelt bij ons ende wie van ons wat vandoen heft sullent aenverden tot dat wij ander ordenansie hebben. Wijen soeken haer [de priorin] niet te moeijen ; blijven wij hier, sullen wij begeren vanden prelaet (duncket U E geraden) dat wij een gemeijn buersse onder ons hebben ende niet onder deversche". En toch is er werking : met den hoogdag van O. L. V. Hemelvaart hebben ze de O. L. V. mis met hun drieën gezongen ¹⁰⁾ en ze voelen toch dat de hulp van hier-boven hen bijstaat : "Den Heere geloft moet hij sijn : helpt ons wonderlijc, ende hope dat hij ons vort sal helpen, want wij niet en soeken dan hem in alles" ¹¹⁾.

Over de Fransche school vernemen we op dit oogenblik niets. We mogen echter veronderstellen dat ze voortgaat als vroeger, want een der leeraarsters, Maria Borrekens, stelt zich aan als kandidaat

10) Uit brieven van Barbara Ortinx, 16 Juli 1626 : A A T, l. c., nr. 34 en 35.

11) Barbara Ortinx aan den proost van Herenthals, 19 Aug. [1626], A A T, l. c., nr. 36.

voor het volgen van den strengen regel, en later, bij de herinneming van de stad door de Staatschen, zal men deze school willen schorsen. Bestond ze thans, dan zal ook daar een moeilijkheid gelegen hebben : de tegenwoordigheid van die stadsjuffers in het klooster was een blijvende gelegenheid van verstrooienissen en van ongeregelheden.

Wanneer Mevrouw Vander Stegen met verlof was, bij hare familie, kon de reformatie eindelijk doorgaan. De volgende brief teekent de laatste periode van den strijd en geeft een beeld van de nieuwere toestanden :

Eerwerdige Heer ende Vader in Christo, — Naer onse ootmoedege gebidenisse aen Uwe Eerwerde en can ick niet gelaten uwer Eerwer van herten te bedancken vande vaderlijke affectie ende oock mede den goeden iver die Uwe Eerwer. is hebbende tot alle goede cloosterlijke discipline (waer doer ick mij laet voerstaen) den Eer. heer en prelaet van Perck ons te behelpeger is geweest om ons te voorderen tot alles goets ende ons te benemen al wat ons daer belet in was, daer wij Uwe Eer. noch den Eer. prelaet van Perck noyt te vollen en connen of voldancken ; maer houden ons verobligert altijt voer uwer Eer. te bidden soe wij dagelijcx metten onsen sijn doende. Anders soot geweest is voergaende en wast niet mogelijcken eenige voortganck inde religie te doen, die ick hope met de gratie van Godt ende het gebet van uwe Eer., daer ick seer ootmoedelijken om bidde. Nu sal beginnen te wassen, want de jonge dochters die wij hebben sijn van seer goede wil ende die de plaetse begerden te verlaten verlangen nu met grooter begerte omden saligen staedt aente nemen. Wij hopen voer paesschen in alles gereformert te sijn ende te beginnen opt naeuste zoo dat behoort (met de gratie Godts) want alle dingen genoch verslappen metten tijt, oock het slot, zoo dat wij niet eenen bode meer binnen en sullen hebben, soo dat ik hope dat wij het slot soo wel sullen onder houden alst op eenige plaetsen van onse Orden onder houden wordt soo dat daer ick, doer gratie Godt, dat uwe Eer. noch geestelijcke blijchap in uwe kinderen sal hebben, want wij uwe kinderen sijn ende seer gerne, die altijt souden blijven betrouwende u vaderlijke goetheijt ons niet en sult verlaten, al ist dat wij van plaetse (doer het beliven van uwer Eer.) sijn verandert ¹²⁾.

Nog beter komen die gevoelens tot uiting in volgend schrijven :

12) Barbara Ortinx aan den prelaat van Tongerlo, 21 Maart 1627 : A A T, I. c., nr. 37.

Eerwerdige heer en vader in Christo. — Naer onze ootmoedege gebidenisse aen Uwe Eerwerde en is ons schrijven niet besunders, dan Uwe Eerw. seer hertelijken te bedanken, van de caritate die Uwe Eerw. aan Elisabeth ¹³⁾ heeft gedaen, hope dat seer wel bestet is datmen haer geeft, want tis een seer goede dochter die niet en tracht dan Godt oprechtelijke te dienen ; sij heft op Sinte-Norbertusdach het H. habijt onser orden ontfangen met een groote blijdschap haerder herten, sij heft mij gebeden Uwer Eerwer. dit te schrijven, ende wij hebben Uwe Eerwerde seer dicwils bij ons gewenst omdat onse H. Vader Norbertus ende onse bruijt doer de presentie van Uwe Eer. mocht vereert geweest hebben in onse kercke, maer en hebben Uwe Eer. dit niet derven te vorenleggen, wetende den tegenwordigen tijt sulcx niet toe en laet. Voort soo bedancke ick Uwe Eerwerde uutter herten vande goede vermaninge doer heer Gijsbrecht aen mij gedaen. Voerwaer tis mij een groot blijdschap geweest tselve te hooren, waer uut ick gespuert hebbe u vaderlijke affectie ende sorgvuldicheyt. Hierom bidde ick ootmoedelijken uutten gront mijns herten Uwer Eerwerde seer beminde vader in Christo, den heere voer mij onwerdige te bidden, dat ick u vermaninge mach te werc stellen, ende doer ick foute in hebbe, mij te doen vermanen doer wie dat soude mogen wesen, sal mij een groote blijdschap wesen ende voer een groote weldaet houden, want in mij en vinde ick niet dan eenen overgegeven wil, wat Godt doer mijn overste belieft te doen ; maer de geheel rest gebreckt mij, soo dat ick bij mij selven peijsende altemet seer verwondert ben ende verslagen, niet wetende wat Godt hier in versien mach hebben, mij tot deser plaetsen te roepen, och dat toch niet en moet wesen tot onsalicheyt mynder sielen oft tot ontstichtinge, schandael van anderen ende verminderinge van onse H. Orden, dit beswaert mij seer dicwils, ende nochtans bevinde ick een inwendige gerustheyt, soo mij dunckt in de H. gehoorsamheyt, die ick dickwils verwondert ben inde voorcomende gratie Godts (soo verre het eene gratie van Godt is). Ick bidde, Eerwerdige Vader inden Heer, ons schrijven int goede te nemen, want het comt uut een kinderlijke vrijheijt ende vol hert. Hier mede Uwen Eerw. den Almogenden in sijn protectie bevelende die wij niet en laten dagelijcx voor U Eerw. salicheit ende rust te bidden ende dies gelijk voer u convent, ende onse dochtren daer toe vermanende. Wy sijn, Godt

13) Het gaat hier over Elisabeth Mercke, eene leekezuster binnen gekomen op 3 Aug. 1626 en gekleed op 11 Juli 1627. Door het toedoen van prelaat Stalpaerts had zij zich te Breda aangegeven, en voor haar onkosten werd door Tongerlo een kleine ondersteuning geschonken.

heb lof, alte samen seer wel te pas ende te vreden soo ick meyne. Dan onse novitien sijn wat in vreesen doer datter altemet tydinge comt van mevrou datse weder sal comen soo blijven sy by hen eerste voernemen datse liever hebben het clooster te verlaten dan met haer te wonen, maer wy betrouwende op de woorden van den heer prelaet van Perck vertroosten hen naer ons beste. Oock bedanck ick uwe Eerwer. hertelyken van de brevieren. Dat Uwe Eerw. noch eenige te derven hadde, soude gerne daer cleyn voer geven. Onse medesusteren ende dochteren gebiden hen van herte an uwer Eerwerde, met hast den 12 July. — Uwer Eerwerde onderdanige dochter Sr Berbel Ortinx ¹⁴).

Welke was de juridische toestand der zusters van Herenthals te St. Catharinadal?

Enkele zinsneden uit de briefwisseling duiden er op dat de zusters zich hun verblijf in het Oude Klooster slechts als voorloopig voorstelden: ze spreken van ballingschap, van terugkeer naar Herenthals en wellicht hebben de omstandigheden bewerkt dat ze aan dit klooster bestendig verbonden werden. Door de onwilligheid van mevrouw Vander Stegen, werd Barbara Ortinx met het hooge bestuur gelast en zulks eischte een meer vaste toestand.

Wij bezitten nog den professiebrief van Maria Nelst ¹⁵), en op dezès keerzijde staat bijgevoegd: *Myn belofte gedaen aen den Eer. heer Mustaers (sic) tot Breda ende al syn wetliche naercomelijghen. Daer na aen den eerwerdijghen heer Bamtesaer Cruyt 1639, daer naer . . .* Zoo staat het vast dat de zusters eene nieuwe professie gedaan hebben, die ze ontsloeg van de rechtsmacht van de oversten uit het Herenthals klooster alsmede van den band met dit huis aangegaan. Voortaan zouden ze nog allèen dochters van St. Catharinadal zijn.

En dat waren ze met geheel hun hart. Getuigt daarvan niet de ongelijken strijd voor het goede, een gansch jaar haast volgehouden,

14) Z. Ortinx aan prelaet van Tongerlo, 12 Juli [1627]: A A T, I. c., nr. 39; cfr. W. van Spilbeeck, I. c., blz. 155.

15) A St C, bundel: *Professiën en examens*. Ick suster Marie gelove metter helpen ons liefs heeren Jesu Christi eeuwige reijneicheijt ende dervinge eijgens goets ende gehoorsaemheijt in Gode U vader heer Merten van Linter inden naam van onsen Eerwerdigen heer den prelaet van Tongerlo Adrian Stalpaerts ende allen sijnen nacomelingen die daer wettelijck ingeset sullen worden ende U suster Marie Mertens priorinne ende allen uwen wettegen nacomelingen, ende te leven naden regel van Sint Augustijn ende gestadicheijt in desen stadt metten ewigen slot. Anno XVI° XX. — Was onderteekend met een Kruisje.

ten tijde van het onmogelijke bestuur van priorin Vander Stegen ? Meer nog vinden we die liefde tot de Bredasche stichting in het waardige beleid waarmee ze de spiritualiteit van dit klooster omhoog gevoerd hebben : Barbara Ortinx, als priorin, heeft de leiding in handen vanaf 1627, en wanneer ze, hoogbejaard, zich niet meer bestand gevoelt tot het vervullen der zware taak en ontslaggeefster is, wordt de tweede zuster van Herenthals, Maria Nelst aan het hoofd der kloostergemeente geplaatst, en helpt er de herwording voltrekken. Catharina Mutsaerts, de derde, heeft geen in het oog springende rol vervuld, maar zij was dan toch het onmisbaar verband in het groot raderwerk der hervorming.

Proost Mudszaerts zet kalm en bescheiden zijn werk voort. Hij zorgt voor het tijdelijk bestaan van het huis, maakt een nieuw cartularium op tot toelichting en bekrachtiging van het goederen-beheer, verdiept zich in de studie van de Ordensheiligen om bij deze de wijze lessen te putten van daad en geloof waarmee hij de hem toevertrouwde zusters zal toelichten ¹⁶⁾. En als priester schaaft hij de zusters rond de H. Offerande, om in hen aan te kweken en te voeden den geest van de dagelijksche zelf-offerande. Wanneer hij, den 19 November 1635, te Antwerpen overleed ten gevolge van een gebrekkig behandelde spierbreuk, werd zijn opvolger Balthazar Cruyt, der abdij van St. Michiel te Antwerpen, aangesteld over eene bloeiende kloostergemeente, welke zestien zusters telde, en immer aan zich breeder zou ontluiken.

Zoo groeide uit de puinen der Nederlandsche Beroerten het St. Catharinadal van heden.

Tongerloo.

A. ERENS, O. Praem.

16) Vgl. onder meer wat de *Analecta Praemonstratensia*, t. I, 1925, blz. 191-19 van hem zeggen : A. Erens, *Les "Vitae Sanctorum Ord. Praem." de Denis Mudzaerts*.